

КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ У 2000-ні рр.

Статтю присвячено дослідженню культурно-гуманітарного виміру ізраїльсько-білоруської співпраці на початку XXI ст. Виокремлено головні напрями двосторонньої співробітництва, з'ясовано перспективи розвитку міждержавних відносин.

Ключові слова: культурно-гуманітарне двостороннє співробітництво, Держава Ізраїль, Республіка Білорусь.

Данная статья посвящена исследованию культурно-гуманитарного измерения израильско-белорусского сотрудничества в начале XX века. Выделены главные направления двустороннего сотрудничества, определены перспективы развития межгосударственных отношений.

Ключевые слова: культурно-гуманитарное двустороннее сотрудничество, Государство Израиль, Республика Беларусь.

This article is devoted to the study of cultural and humanitarian dimension of Israeli-Belarus cooperation at the beginning of the XXI century. The main goals of bilateral cooperation were highlighted and the perspectives of inter-state relations development were ascertained.

Key words: cultural and humanitarian bilateral cooperation, State of Israel, Republic of Belarus.

Дипломатичні відносини між Державою Ізраїль та Республікою Білорусь були встановлені 26 травня 1992 року. У серпні 1992 року було відкрито Посольство Республіки Білорусь у м. Тель-Авів, а в жовтні 1993 р. – Посольство Держави Ізраїль у Мінську. За даними МЗС Білорусі, сьогодні в Ізраїлі проживають понад 120 тис. вихідців з Білорусі [8], згідно ж з даними ізраїльського перепису населення 2008 р., у країні проживає 222 тис. осіб, що народилися на території Білорусі [10, с. 3]. Рівень двосторонніх відносин у 1990-ті роки можна охарактеризувати як низький, оскільки в той час ані Ізраїль, ані Білорусь не докладали значних зусиль для поглиблення співробітництва [22]. Водночас чимало ізраїльських політиків, серед яких колишні прем'єр-міністри держави І. Шамір, Ш. Перес та інші, відвідували Білорусь з неофіційними візитами.

Новий етап у розвитку ізраїльсько-білоруських відносин спостерігається на початку 2000-х років, пов'язаний як із зростанням прагматизму в зовнішній політиці офіційного Мінську (напр., Президент А. Лукашенко відвідав Державу Ізраїль з офіційним візитом у січні 2000 р. [8; 19, с. 41]), так і з інтенсифікацією зовнішньополітичної діяльності Ізраїлю щодо європейських країн пострадянського простору [1, с. 8-16].

Актуальність теми зумовлена також і зростанням популярності політичної партії «Наш дім – Ізраїль» (Израиль бейтену), заснованої в 1999 р. репатріантом з СРСР Авігдором Ліbermanом, який у 2009-2012 рр. та з листопада 2013 р. по наш час обіймає посаду міністра закордонних справ Ізраїлю. За результатами останніх парламентських виборів 2013 р. блок партій «Лікуд-НДІ» займає перше місце в кнесеті, члени НДІ, репатріанти з країн колишнього СРСР Софа Ландвер та Узі Ландау займають посади міністра алії та абсорбції та міністра туризму відповідно [14].

Метою цього дослідження є визначення етапів розвитку та ключових напрямів співробітництва Держави Ізраїль з Республікою Білорусь у культурно-гуманітарній сфері на початку XXI століття., з'ясування його сучасного стану та перспектив розвитку в наступні роки.

Проблема культурно-гуманітарного виміру співробітництва Держави Ізраїль з країнами пострадянського простору, в т. ч. і з Республікою Білорусь, була предметом дослідження білоруських, ізраїльських та російських науковців.

Білоруська наукова школа, яка представлена працями Ю. І. Малевича та А. В. Шарапо [4], В. Є. Снапковського [15], О. В. Тихомирова [18], В. Г. Шадурського [19-20], розглядає відносини з

Ізраїлем у контексті національних пріоритетів Республіки Білорусь на Сході. Ізраїльські дослідники віддають перевагу аналізу американського, близькосхідного та європейського напрямів зовнішньої політики власної держави, проте звертають увагу й на з'ясування впливу репатріантів з колишнього СРСР на внутрішню та зовнішню політику Ізраїлю (Б. Гідвіц [24], А. Епштейн [21], М. Салех [27] та ін.). Російські історики Р. Г. Аветісян [1], А. І. Новіков [12] аналізують розвиток ізраїльсько-білоруських відносин у рамках зовнішньої політики Держави Ізраїль щодо країн СНД. Культурно-гуманітарна складова співробітництва окреслюється в даних публікаціях лише побіжно, отже, становить поле для дослідження.

Міжнародне культурно-гуманітарне співробітництво включає зв'язки в сфері культури та мистецтва, науки та освіти, ЗМІ, архівної, бібліотечної, видавничої та музейної справи, спорту та туризму.

Базовим документом, на якому ґрунтуються двосторонні культурні відносини між Державою Ізраїль та Білоруссю є міжурядова Угода про співробітництво в галузі освіти, науки та культури, яка була підписана 11 квітня 2000 р. [16]. Тоді ж була підписана також Угода між урядом Держави Ізраїль та урядом Республіки Білорусь про взаємне створення та діяльність культурних центрів, яка, щоправда, набула чинності лише 30 травня 2007 року. Варто зазначити, що незважаючи на підписані угоди, двосторонні відносини не були досить активні, навіть у 2003-2005 рр. Посольство Держави Ізраїль у Білорусі було закрито. Діяльність Посольства було відновлено після візиту А. Лібермана в Білорусь у 2004 р. [25]. На думку В. Шадурського, покращення відносин Білорусі з Державою Ізраїль стало наслідком еволюції близькосхідної політики Мінську в бік прагматизму [19, с. 41]. Співзвучної думку дотримується й К. Лашкевич, підкреслюючи прагнення Білорусі «балансувати не лише між Росією та Заходом, але й між Ізраїлем та мусульманським світом». Білоруським владним колам також імпонує те, що Ізраїль не намагається впливати на білоруську політику через єврейську меншину на відміну від Польщі [25].

Значне поживлення двосторонніх відносин у всіх сферах співробітництва, в т. ч. і в культурно-гуманітарній, відбулося після приходу на посаду міністра закордонних справ Ізраїлю лідера партії «Наш дім – Ізраїль», репатріанта з СРСР Авігдора Лібермана в березні 2009 р. Протягом року були укладені три офіційних міжурядових документи: 1) у червні 2009 р. в ході візиту А. Лібермана до Мінську була підписана Програма культурного, освітнього та наукового співробітництва між Урядом Республіки Білорусь та Урядом Держави Ізраїль на 2009-2012 рр.; 2) у липні під час візиту міністра туризму Ізраїлю С. Місежнікова – міжурядова Угода про співробітництво у сфері туризму; 3) у жовтні в Єрусалимі – Угода про

співробітництво в галузі стандартизації, метрології та оцінки відповідності [2; с. 17]. На спільній прес-конференції міністрів закордонних справ Держави Ізраїль та Республіки Білорусь А. Лібермана та С. Мартинова у Мінську 4 червня 2009 року акцентував увагу на високому рівні культурно-гуманітарної співпраці між двома країнами, на відміну від недостатнього рівня співробітництва в економічній сфері [26].

У Мінську функціонує Ізраїльський інформаційно-культурний центр, а відкритий у 2000 році в Ізраїлі громадський Міжнародний центр культурних зв'язків «Ізраїль-Білорусь» організовує щорічну участь та підтримку участі сотень ізраїльтян у Міжнародному фестивалі мистецтв «Слов'янський базар у Вітебську», а також на фестивалі «Золотий шлягер». Також щорічно проходить багатотисячна зустріч репатріантів з Білорусі під назвою «Білоруський ліс» біля міст Бен-Шемеш, на яку завжди прибуває Посол Білорусі в Ізраїлі. Зустріч проходить за підтримкою Всеізраїльського об'єднання євреїв з Білорусі [6].

У межах Програми культурного співробітництва білоруські представники взяли участь у таких семінарах, як «Legal Challenges in Israel Policy and Advocacy», «Викладання Голокосту» та інші. Також громадяни Республіки Білорусь часто беруть участь у семінарах у рамках програми «МАШАВ» при МЗС Держави Ізраїль [17].

27 квітня 2008 р. під патронатом Президента Республіки Білорусь відбувся концерт майстрів мистецтв «Ми з Білорусі» у головному концертному залі м. Тель-Авів, присвячений 60-річчю Держави Ізраїль [6].

Генеральний директор Національного художнього музею Республіки Білорусь відвідав Ізраїль з робочим візитом 19-23 серпня 2013 р. У ході візиту було досягнуто домовленості з Музеєм Ізраїлю щодо проведення у 2014 р. у Мінську показу праць П. Пікассо, присвяченого святкуванню 75-річчя Національного художнього музею. Також на 2016 р. заплановано показ творів з колекції Національного художнього музею та Вітебського обласного художнього музею «Студа Пен – Марк Шагал. Вчитель – учень» [17].

Важливе роль у розвитку відносин з боку Білорусі відіграє Союз білоруських єврейських громадських об'єднань та громад, створений у 1991 р., на чолі з видатним архітектором Республіки Білорусь Леонідом Левіним. У травні 2011 р. Посольством Держави Ізраїль у Республіці Білорусь за сприяння СБЕГОГ була підготовлена виставка-експозиція «Гордість нації. Видатні євреї – вихідці з Білорусі», серед яких перший та тодішній Президенти Х. Вейцман і Ш. Перес, художники М. Шагал і Х. Сутін та ін. [5].

У 2006 р. було засновано неурядову міжнародну організацію Ліммуд (колишній СРСР), яка щорічно проводить єврейські конференції в Білорусі. Так, у червні 2013 р. у Вітебську відбулася чергова конференція, в роботі якої взяли

участь понад 500 єврейських хлопців та дівчат з країн СНД, серед гостей були присутні донька тодішнього президента Ізраїлю, вихідця з території Білорусі Шимона Переса Ц. Валден з чоловіком [28].

Під патронажем Посольства Ізраїлю в Білорусі в рамках конференції «Арт Ліммуд Білорусь» у вересні 2014 р. в Мінську відкрилась виставка-експозиція «Риси до портрету лідера» на честь Аріеля Шарона, экс-прем'єра Ізраїлю, батьки якого є репатріантами з Білорусі [4]. У 2014 р. у рамках святкування 66-річчя Держави Ізраїль у Мінську відбулась виставка-експозиція, присвячена 140-річчю з дня народження Хаїма Вейцмана – уродженця Білорусі, видатного вченого-хіміка, громадсько-політичного діяча, першого Президента Держави Ізраїль [9].

Зазначимо, що до особливостей двосторонніх відносин Ізраїлю та Білорусі слід віднести й «майже повну відсутність історичних образ і протиріч», зокрема, з приводу Голокосту під час Другої світової війни. На думку Р. Аветісян, цей чинник іноді негативно впливає на розвиток як ізраїльсько-російських, так і ізраїльсько-українських відносин [1, с. 16].

Навпаки в останні роки спостерігається активізація співпраці в галузі вшанування жертв Голокосту: нещодавно у Білорусі розпочалися зйомки першого спільного документального фільму «Хранителі пам'яті», який розповідає про знищення єврейського населення на території Білорусі. Режисером фільму є відомий ізраїльський кінорежисер-документаліст Борис Мафцир [13]. Наприкінці 2013 р. ізраїльсько-білоруський короткометражний фільм «Туфельки», перший з трилогії «Свідки», присвяченої пам'яті жертв Голокосту, покорив Монте-Карло. Кризь історію пари туфель від вітрини магазину до братської могили в'язнів концтабору висвітлена трагічна історія євреїв Білорусі. На престижному кінофорумі картина отримала шість нагород, а також була номінована на премію «Оскар» [11].

Отже, наявність значної громади репатріантів з Білорусі в Ізраїлі та єврейської громади в Білорусі стала підґрунтям для встановлення міцних двосторонніх в'язків на державному та недержавному рівні у сфері культури та мистецтва.

Розвиток ізраїльсько-білоруського співробітництва в освітньо-науковій галузі є менш значним, ніж у сфері мистецтва. Відзначимо лише створення дуже

доброго відділу гебраїстики на базі факультету міжнародних відносин Білоруського Державного університету, а також укладення в 2008 р. Угоди про співробітництво між Гомельським університетом та Університетом імені Давіда Бен-Гуріона у Беер-Шеві [6].

Важливим показником розвитку двосторонніх відносин є щорічне зростання кількості громадян Білорусі, які відвідують Ізраїль. 26 квітня 2014 р. міністр туризму Ізраїлю Узі Ландау та міністр абсорбції Софі Ландвер, які репрезентують партію «Наш Дім – Ізраїль», представили на затвердження міністерської комісії з питань законодавства законопроект з питань запровадження безвізового режиму між Ізраїлем з одного боку, та Республікою Білорусь і Республікою Молдова. 19 вересня 2014 р. у Мінську було укладено ізраїльсько-білоруську міждержавну Угоду про скасування віз для власників національних паспортів [9], яка є істотним внеском у фундамент двостороннього співробітництва. З ізраїльської сторони документ підписала міністр абсорбції С. Ландвер, з білоруської – міністр закордонних справ В. Макей.

Підбиваючи підсумки, зазначимо:

– у розвитку відносин Держави Ізраїль з країнами СНД можна виокремити декілька етапів: 1) 1990-ті роки; 2) перша половина 2000-х років та 3) з 2009 р. (зайняття посади міністра закордонних справ лідером партії «Наш дім – Ізраїль» А. Ліbermanом) – до сьогодні;

– одним із напрямів багатовекторної зовнішньої політики Ізраїлю в останні роки стало поживлення у відносинах з країнами пострадянського простору, в т. ч. і з Білоруссю;

– наявність значної білоруської єврейської діаспори в Ізраїлі (понад 120 тис. осіб) заклало міцне підґрунтя для розвитку двосторонніх відносин, насамперед, у сфері культури;

– співпраця в культурно-гуманітарній сфері (мистецтво, освіта, туризм) має найбільш репрезентативні результати в порівнянні з іншими сферами ізраїльсько-білоруського співробітництва на сучасному етапі;

– підписання міждержавної Угоди про скасування віз для власників національних паспортів сприятиме розвитку двосторонніх зв'язків на державному та недержавному рівні, а також зростанню активності в сфері туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аветісян Р. Г. Особенности политики государства Израиль на постсоветском пространстве : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.15 «История международных отношений и внешней политики» / Рузанна Григорьевна Аветісян. Нижегород. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского; – Н. Новгород, 2012. – 30 с.
2. Беларусь и Израиль подписали договор о сотрудничестве в области стандартизации [Электронный ресурс] // Информационное агентство «Курсоринфо» (Израиль). – 2009. – 18 октября. – Режим доступа : <http://cursorinfo.co.il/news/business/2009/10/18/heskem-belarus-ist/?print=1>.
3. В Минске открылась выставка в честь Ариэля Шарона, бывшего премьер-министра Израиля [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Израиля : официальный сайт. – 2014. – 16 сентября. – Режим доступа : <http://mfa.gov.il/MFARUS/ForeignRelations/Bilateral%20relations/IsraelFSU/Belarus/Pages/Belarus-exhibition-Ariel-Sharon.aspx>.
4. Внешняя политика Республики Беларусь в 2000-е годы / [авт.: Ю. И. Малевич и др.; под ред. А. В. Шарапо]. – Минск : БГУ, 2011. – 84 с.

5. Выставка «Гордость нации» – общность истории Беларуси и Израиля [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Государства Израиль: официальный сайт. – 2011. – 31 мая. – Режим доступа : http://mfa.gov.il/MFARUS/ForeignRelations/Bilateral%20relations/CommonLegacy/Pages/Pride_of_the_Nation_exhibition_in_Minsk.aspx.
6. Гельман З. Диалог культур не нуждается в переводе: Интервью с Послом Республики Беларусь в Государстве Израиль Игорем Лещеню / Захар Гельман [Электронный ресурс] // Российская газета: официальный сайт. – 2010. – 29 апреля. – Режим доступа : <http://www.rg.ru/2010/04/29/lesenya.html>.
7. Гришкевич А. Беларусь и Израиль заключили межправительственное соглашение об отмене виз / Алина Гришкевич [Электронный ресурс] // Новости Беларуси. Белорусское телеграфное агентство. – 2014. – 19 сентября. – Режим доступа : http://www.belta.by/ru/all_news/politics/Belarus-i-Izrail-zakljuchili-mezhpravitelstvennoe-soglashene-ob-otmene-viz_i_680760.html.
8. Двусторонние политические отношения [Электронный ресурс] // Посольство Республики Беларусь в Государстве Израиль: официальный сайт. – Режим доступа : http://israel.mfa.gov.by/ru/bilateral_relations/.
9. Диченко А. Израилю – 66! / Андрей Диченко [Электронный ресурс] // «Беларусь-Израиль»: Электронный журнал. – 2014. – 4 июня. – Режим доступа : <http://belarus-israel.by/ru/personality>.
10. Елисеев А. Большой статистический обман / Андрей Елисеев [Электронный ресурс] // Belarusian Institute for Strategic Studies. BISS Блиц. – 2013. – № 7. – 25 марта. – 5 с. – Режим доступа : <http://belinstitute.eu/ru/node/818>.
11. Израильско-белорусская короткометражка «Туфельки» получила 6 наград на кинофестивале в Монте-Карло и номинирована на «Оскар» [Электронный ресурс] // Столичное телевидение (Минск). – 2013. – 10 декабря. – Режим доступа : <http://www.ctv.by/novosti-minska-i-minskoj-oblasti/izrailsko-beloruskaya-korotkometrazhka-tufelki-poluchila-6-nagrada>.
12. Новиков А. И. Отношения Израиля со странами бывшего СССР / А. И. Новиков [Электронный ресурс] // Институт Ближнего Востока: официальный сайт. – 2005. – 25 января. – Режим доступа : <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/25-01-05.htm>.
13. Первый израильско-белорусский фильм о Холокосте «Хранители памяти» [Электронный ресурс] // Центр и фонд «Холокост»: память и предупреждение. – Режим доступа : <http://www.holocf.ru/facts/2483>.
14. Политическая партия «Наш дом – Израиль»: Официальный сайт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ndi.org.il/>.
15. Снапковский В. Е. Внешняя политика Республики Беларусь: первые итоги первого десятилетия / Владимир Евдокимович Снапковский // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2000. – № 4. – С. 45–51.
16. Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Правительством Государства Израиль о сотрудничестве в области образования, науки и культуры от 11 апреля 2000 г. [Электронный ресурс] // Министерство иностранных дел Израйля: официальный сайт. – Режим доступа : <http://mfa.gov.il/Style%20Library/AmanotPdf/4-25550-7331.pdf>.
17. Сотрудничество в области культуры [Электронный ресурс] // Посольство Республики Беларусь в Государстве Израиль: официальный сайт. – Режим доступа : http://israel.mfa.gov.by/ru/bilateral_relations/cultural/.
18. Тихомиров А. В. Внешняя политика Республики Беларусь: итоги двадцати лет // Александр Валентинович Тихомиров // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх адносін: да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 г. : матэрыялы беларус.-пол. круглага стала / рэдкал. : В. Г. Шадурскі (наук. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2012. – С. 30–46.
19. Шадурский В. Г. Арабские государства во внешней политике Республики Беларусь (1992-2013 гг.) / Виктор Геннадьевич Шадурский // Труды факультета международных отношений : науч. сборник. – Вып. 4. – Минск : Изд. центр БГУ, 2013. – С. 38–47.
20. Шадурский В. Г. Диаспора во внешней политике государства / Виктор Геннадьевич Шадурский // Беларусь в современном мире: материалы X Международной конференции, посвященной 90-летию образования Белорусского государственного университета, 28 октября 2011 г. / редкол. : В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск : Изд. центр БГУ, 2011. – С. 58–61.
21. Эпштейн А. Д. Государство Израиль перед вызовом исламизма: «Арабская весна» и ее влияние на еврейское государство / Алек Д. Эпштейн. – М. : Институт Ближнего востока, 2012. – 64 с.
22. Bohdan S. Belarusian Foreign Policy: Between Tehran and Tel-Aviv / Sjarhey Bohdan [Electronic Resource] // Ostrogorski Centre: Belarus Digest (Minsk). – 2013. – August 9. – Mode of access : <http://belarusdigest.com/story/belarusian-foreign-policy-between-tehran-and-tel-aviv-15032>.
23. Eisenbud D. Limmud FSU holds Jewish conference in Belarus / Daniel K. Eisenbud [Electronic Resource] // The Jerusalem Post: official site. – 2013. – June 4. – Mode of access : <http://www.jpost.com/Jewish-World/Jewish-Features/Limmud-FSU-holds-Jewish-conference-in-Belarus-315404>.
24. Gidvitz B. Post-Soviet Jewry: Critical Issues / Betsy Gidvitz // Jerusalem Centre for Public Affairs. Israeli Security, Regional Diplomacy, and International Law: official site. – Special Report. – 2012. – October 31. – 89 p. – Mode of access : <http://jcpa.org/wp-content/uploads/2012/10/post-sovietjewry.pdf>.
25. Lashkevich K. Belarus-Israel Secret Affairs / Kanstantsin Lashkevich [Electronic Resource] // Ostrogorski Centre: Belarus Digest (Minsk). – 2012. – February 8. – Mode of access : <http://belarusdigest.com/story/belarus-israel-secret-affairs-7684>.
26. Press Conference with Israeli Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs Avigdor Liberman and the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Serzhei Martynov. Belarus Foreign Ministry, Minsk, June 4, 2009 [Electronic Resource] // Israel Ministry of Foreign Affairs: official site. – Mode of access : http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2009/Pages/Press_conference_FM_Liberman_Belarus_FM_Martynov_4-Jun-2009.aspx.
27. Saleh M. Former Soviet Union Immigrants: The Impact on Israel, Israeli Politics, and the Arab-Israeli Conflict / Maria Saleh [Electronic Resource] // University College Washington University in St. Louis: official site. – 2011. – 17 p. – Mode of access : http://ucollege.wustl.edu/files/ucollege/imce/iap_saleh.pdf.

Рецензенти: д.і.н., проф. Й. М. Шкляж (Миколаївський національний університет ім. В. О. Су-
хомлінського);
к.і.н., доц. Т. Є. Богданова (Чорноморський державний університет ім. Петра Могили).